

ATATÜRK DÖNEMİ'NDE JAPONYA İLE TİCARİ İLİŞKİLER (1923-1938)

Öz: Türkiye ile Japonya arasındaki resmî temaslar, 1924 yılında Japonya'nın yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'ni resmî olarak tanımamasıyla başlamıştır. Aslında iki ülke arasında 19. yüzyılda başlayan temaslara devamı da sayılabilecek bu durumun altında birçok faktör bulunmaktadır. Türkiye ile Japonya arasındaki ilişkiler dostane gibi gözükse de özellikle siyasi ve ticari faaliyetlerin bu ilişkide belirleyicisi olduğu görülmektedir. Bu çalışma, Atatürk döneminde Japonya ile kurulan ticari faaliyetlere odaklanmaktadır. Bu bakımdan çalışmada arşiv belgeleri ve dönemin önemli kaynakları doküman analizi yöntemiyle incelenmiştir. Çalışma sonucunda, iki ülkenin de ekonomilerini geliştirmek için birbirleriyle karşılıklı ilişki geliştirdiği arşiv belgeleriyle tespit edilmiştir. Türkiye'nin, Japonya'yı önemli bir ihracat merkezi olarak gördüğü anlaşılmaktadır. Türkiye bu dönemde ekonomisini geliştirmek için Japonya'ya birçok ürün ihracat etmiştir. Ayrıca iki ülke arasında 1930'lu yıllardan itibaren çeşitli ticaret anlaşmalarının imzalandığı da belirlenmiştir. Bu ticari faaliyetler ve anlaşmalar, iki ülke arasındaki ilişkilerin geliştirilmesinde ve ekonomik kalkınmada önemli rol oynamıştır. Yapılan anlaşmaların çoğunda ihracat ve ithal ürünlerin türlerine ve miktarına değinilmediği de tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Atatürk Dönemi, Japonya, Türkiye-Japonya İlişkileri, Ticari Faaliyetler, Ticaret Anlaşmaları.

Commercial Relations with Japan During Atatürk's Period (1923-1938)

Abstract: Official visits between Turkey and Japan began in 1924 when Japan officially recognized the newly established Republic of Turkey. In fact, this can be seen as a continuation of the contacts that started between the two countries in the 19th century. Several factors underlie this development. Although the relations between Turkey and Japan seemed to be friendly, it is clear that political and commercial activities were the main determinants of these relations. This study focuses on the commercial activities established with Japan during the Atatürk era. In this regard, archival documents and significant sources from the period were examined via the document analysis method. As a result of the study, it was found through archival documents that both countries developed mutual relations in order to strengthen their economies. It is evident that Turkey considered Japan as an important export market, and during this period, Turkey exported many products to Japan in order to improve its economy. Furthermore, it was determined that various trade agreements had been signed between the two countries since the 1930s. These commercial activities and agreements played a significant role in consolidating relations and economic development. It was also found that many of these agreements did not specify the types or quantities of the export and import products.

Keywords: Atatürk Era, Japan, Türkiye-Japan Relations, Commercial Activities, Trade Agreements.

TÜRLÜK BİLİMİ ARAŞTIRMALARI
JOURNAL OF TURKOLOGY RESEARCH
56. SAYI / VOLUME
2024-GÜZ / AUTUMN

Sorumlu Yazar
Corresponding Author

Dr. Öğr. Üyesi
Ahmet Murat KADIOĞLU

Ostim Teknik Üni.
Rektörlük Ortak Dersler Böl.

ahmetkadioglumurat@gmail.com

ORCID: 0000-0001-9786-1904

Gönderim Tarihi

Received

30.05.2024

Kabul Tarihi

Accepted

21.10.2024

Atf

Citation

Kadioğlu, Ahmet Murat. "Atatürk Dönemi'nde Japonya ile Ticari İlişkiler." *Türklük Bilimi Araştırmaları*, no. 56, 2024, ss. 89-102.

ARAŞTIRMA MAKALESİ
RESEARCH ARTICLE

Giriş

Japonya ve Türkiye genellikle sıcaklık ve özveri ile karakterize edilen dostane ilişkilere sahip iki ülke olarak kabul edilmektedir. Günümüzde her iki ülke arasında yakın iş birliği mevcut ve ilişkilerin ilk yıllarında her iki ülke halkı da birbirine sempati duymaktadır. Ancak iki ülke arasındaki mevcut sosyo-politik koşullar ve romantize edilmiş tarih anlatıları, ilk yılların karmaşık gerçekliğini gölgede bırakmaktadır (Karakaya 223). İki ülke arasındaki ilk temaslar çok eskiye dayanmamaktadır. 1873 yılında Japonya'nın Avrupa'ya ziyaret için gönderdiği üyelerden Genichiro Fukuchi'nin Osmanlı Devleti'ni de ziyareti, ilk resmi ziyaret olarak kabul edilmektedir. Her iki taraftaki yönetici seçkinler, Avrasya topraklarının her iki ucunda giderek daha etkili hale gelen Çarlık Rusya'sına karşı stratejik bir ortaklık olasılığını araştırmaya giderek daha fazla ilgi duymuştur. Japonya ve Osmanlı Devleti, modernleşme deneyimlerinden karşılıklı olarak yararlanarak Batı'nın politik ve ekonomik üstünlüğüne karşı stratejiler geliştirme konusunda fikir alışverişinde bulunmuş ve bu durum ilişkilerin güçlenmesine katkı sağlamıştır. Çünkü her iki ülkeye de Batılı devletler tarafından eşit olmayan anlaşmaların dayatılmış olması iki ülkeyi birbirine yakınlaştırmıştır (Pehlivan Türk 104).

Dostluk çerçevesinde gelişen ilişkilerin altında aslında ticari ilişkiler ağının genişletilmesi yatmaktadır. Özellikle Japonya, Akdeniz ve Karadeniz bölgesinde ticarete erişim sağlamak için Osmanlı Devleti ile iyi ilişkiler kurmaya çalışmıştır. Ayrıca 1920'li yılların başında Japonya'nın temel motivasyonu, Rusya'nın faaliyetlerini gözetleyebilmek ve yakından takip edebilmek için İstanbul'da etkili olmaya çalışmaktır. İstanbul ve Çanakkale Boğazı, Rusya'nın faaliyetlerini yerinde takip edebilmek için ideal yer olarak görülmektedir (Esenbel, "Friends in..." 257). 1923 yılında Mustafa Kemal Paşa önderliğinde bağımsız Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması, ardından da 1924 yılında Japonya'nın Türkiye'yi resmen bağımsız bir ülke olarak tanımasıyla birlikte iki ülke arasındaki ilişkiler önemli bir dönüm noktasına girmiştir.

Japonya'nın Türkiye'yi tanımasıyla birlikte iki ülke arasında ticari faaliyetlere ilişkin ilk temaslar 1924 yılında başlamıştır. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin ekonomik kalkınmayı sağlamak için güçlü bir pazar olarak düşündüğü Japonya'ya karşı ticari faaliyetleri geliştirme isteği uyanmıştır. Bu çerçevede çeşitli adımlar atılmıştır. 1931 yılında Japonya Prensi'nin Türkiye'yi ve Mustafa Kemal Atatürk'ü ziyareti iki ülke arasındaki iyi ilişkilerin gelişmesinde önemli bir adım olmuştur. Bu ziyaret her ne kadar dostane bir adım gibi gözükse de iki ülke arasındaki ticari faaliyet anlaşmalarının başlangıç aşamasını da oluşturmaktadır (Özyürek 15).

Türkiye ve Japonya arasındaki tarihsel ilişkiyi inceleyen çalışmalar oldukça sınırlıdır. Bu çalışmalar da genelde tarihsel dönüm noktalarına odaklanmaktadır (Erkin 37). Oysaki iki ülke arasında Atatürk döneminde dostane ilişkilerin ötesinde önemli ticari faaliyet anlaşmaları yapılmıştır. Türk-Japon ticari faaliyetlerini geliştirmek için açılan derneklerin yanı sıra yapılan ticari

anlaşmalar büyük önem taşımaktadır. Bu anlaşmalar iki ülke arasındaki ticari faaliyetlerin gelişmesine ve özellikle Türkiye'nin ekonomisini kalkındırması için yerli ürünleri Uzak Doğu'ya ihraç etmesine yol açmıştır. Bu çalışmada, arşiv belgeleri ve dönemin yazılı kaynakları incelenerek Atatürk döneminde Japonya'yla kurulan ticari ilişkilerin niteliklerinin tespit edilmesi amaçlanmaktadır. Bu bakımdan özellikle Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi Türkiye ile Japonya arasındaki ilişkileri anlamlandırmak için önemli bir kaynak görevi görmektedir. Çünkü dönemin Japonya'ya büyükelçi olarak atanan kişiler aynı zamanda bu ülke ile ticari ilişkilerin, ithal ürünlerin ve bu ürünlerin faaliyetleri hakkında önemli bilgilendirmelerde bulunmuştur. Çalışmada ayrıca dönemin gazeteleri de incelenmiş ve ticari faaliyetlerin seyrine ilişkin önemli kaynaklara ulaşılmıştır.

1. Türk-Japon İlişkilerinde Önemli Noktalar

Türk-Japon ilişkileri, Sultan II. Abdülhamid ve İmparator Meiji dönemlerinde başlamıştır. Özellikle Meiji döneminde Japonya'da başlayan reform hareketleri sonucunda, pek çok Japon çeşitli nedenlerle Osmanlı Devleti'ni ziyaret etmiş ve bu ziyaretler ilişkilerin gelişmesine katkıda bulunmuştur (Şahin 1; Kadioğlu 16). Japonya tarafından 1873'te Avrupa'ya gönderilen İwakura Delegasyonu üyelerinden Genichiro Fukuchi, İstanbul'u ziyaret etti. Fukuchi'nin amacı diplomatik ilişkilerden ziyade Osmanlı Devleti'nin adalet sistemi hakkında bilgi edinmekti. Aynı zamanda Esenbel'e göre (2012) Japonya'nın asıl amacı, Japonya'nın "eşitsiz antlaşmalardan doğan" mağduriyetine benzer şekilde Osmanlı Devleti'nin de mağdur olması nedeniyle Osmanlı Devleti'nin kapitülasyon anlaşmalarını inceleme görevi verilmiştir. Ancak Fukuchi, Osmanlı Devleti yetkilileri tarafından pek ilgi görmemiş hatta Osmanlı Devleti'nin Karma Ticaret Mahkemeleri'nin "kanun ve yönetmeliklerine" bakması da yasaklanmıştır (Karakaya 229). Fukuchi'nin ziyaretinden sonra Osmanlı Devleti ile Japonya arasındaki temaslar hız kazanmıştır. 1878 yılında Japon korveti Seiki, Avrupa'ya gerçekleştirdiği yedi duraklı seyahati sırasında Osmanlı Devleti'ne de uğramış ve burada on iki gün boyunca kalmıştır. Sultan II. Abdülhamid, geminin komutanı ve üç subayına Osmanlı nişanları takdim etmiştir (Apatay 55).

12 Mart 1881'de ise Japonya'dan gelen bir heyet, İran'ın ardından İstanbul'u ziyaret ederek Sultan II. Abdülhamid ile görüşmüştür. 31 Aralık 1886'da Japon Tarım ve Ticaret Bakanı Tateki Tani ve özel sekreteri Shirô Shiba, Sultan II. Abdülhamid ile görüşmüştür. Bu görüşmelerde de ilişkilerin geliştirilmesi arzusu olmasına rağmen, istenen düzeye ulaşamamıştır (Turp 656).

Türk-Japon ilişkileri açısından bu dönemdeki en önemli olaylardan biri, Avrupa ve Amerika'yı ziyaret eden Japon Prensi ve Kara Kuvvetleri Korgenerali Komatsu Akihito'nun Ekim 1887'de İstanbul'u ziyareti oldu. 1887 yılında, Japon imparatorluk ailesinden Prens Komatsu'nun İstanbul'a ziyareti gerçekleşmiştir. Japon heyeti, bir hafta boyunca en iyi şekilde ağırlanmıştır.

Prens ve beraberindekilere gösterilen yoğun ilgi nedeniyle, ziyaretin ardından İmparator Meiji, Japonya'nın en üst düzey devlet nişanı olan 'Krizantem' nişanının Sultan Abdülhamid'e takdim edilmesine karar vermiştir. Osmanlı Padişahı, bu nişanı daha önce hiçbir ülke liderinden almamış olmasına rağmen, iki ülke ilişkilerine verdiği önemi göstermek amacıyla kabul etmiş ve Japonların jestine karşılık olarak iade-i ziyaret talimatı vermiştir (Çelikler 656). Sultan II. Abdülhamid, bu ziyaretlere ve İmparator Meiji'nin kendisine hediye ettiği nişana karşılık olarak, Ertuğrul Fırkateyni'ni 14 Temmuz 1889'da Japonya'ya göndermiştir. Ertuğrul Fırkateyni'nin subayları ve askerleri Japonya'da büyük bir sıcaklıkla karşılanmış, Tokyo'da Japon İmparatoru'nun özel konukları olarak ağırlanmışlardır. Görevini tamamlayan gemi, 15 Eylül 1890'da dönüş yoluna çıkmış, ancak güçlü bir tayfun sonucu aynı gün Kishû Kashinozaki Burnu'nda kayalıklara çarparak parçalanmıştır. Gemide 56 subay ve 537 er olmak üzere toplam 593 kişinin bulunduğu ifade edilmektedir (Takahashi 130-131)

Ertuğrul Fırkateyni'nin Japonya'da batması, ülkede büyük bir üzüntüye yol açmış, özellikle kaza bölgesindeki yerel halk ve resmî makamlar hızla harekete geçerek olaya müdahale etmiştir. Bir yandan yaralı olarak kurtulan 69 denizciye büyük özen gösterilirken, diğer yandan şehitlerin aranması ve bulunanların defnedilmesi için titiz bir çalışma yürütülmüştür. Ayrıca, Ertuğrul şehitleri adına yardım kampanyaları düzenlenmiş ve bu kampanya Japon halkının yoğun ilgisi ve desteğiyle karşılanmıştır. Son olarak, Japon hükûmeti yaralıları iyileştirdikten sonra kazazedeleri ülkelerine geri götürmek ve şehitler için toplanan bağışları teslim etmek amacıyla iki gemi tahsis ederek bizzat İstanbul'a ulaştırma görevini üstlenmiştir (Sürmeli 191).

Bu olaydan sonra Osmanlı Devleti ile Japonya arasındaki ilişkiler ilerlemiş ve II. Abdülhamid, Japonya'ya daha ılımlı yaklaşmaya başlamıştır. Bu dönemde bugünkü İstiklal Caddesi'nde Japon iş insanları tarafından mağazalar açılmış ve Osmanlı Devleti ile Japonya arasındaki ticari ilişkilere ilişkin adımlar atılmıştır. Bu gelişmeler sonrasında ilk ticari gelişmeler yaşanmış ve 1894 yılında Japonya'dan ipek, porselen ve lake gibi ürünlerin ithalatının yanı sıra Osmanlı Devleti'nden de tütün ve deri gibi ürünlerin ihracatı yapılmaya başlanmıştır (Torajirō 9). 1898-1900 yılları arasında Japonya'nın Türkiye'den ithal ettiği başlıca ürünler arasında sigara, işlenmemiş tütün, kaynak, halı, brendi, taze/kurutulmuş meyve yer alırken, Türkiye'nin Japonya'dan ithal ettiği başlıca ürünler arasında ise içecek ürünleri, zencefil, pirinç, pamuklu kıyafetler, eldiven ve ipek eşarplar yer almaktadır (Arık 83).

1894'ten itibaren, Osmanlı Devleti ile Japonya karşılıklı olarak mal alışverişine başlamış, Japonya'dan ipek, porselen ve lake gibi ürünler ithal edilirken, Osmanlı Devleti tütün ve deri gibi ürünleri ihraç etmeye başlamıştır. 1898-1900 yılları arasında bu ticari ilişkiler daha da gelişmiş ve Osmanlı'dan Japonya'ya sigara, tütün, halı ve meyve gibi ürünler ihraç edilirken, Ja-

ponya'dan Türkiye'ye içecek, zencefil, pirinç ve ipek eşarplar gibi çeşitli mallar ithal edilmiştir. Arşiv belgeleri incelendiğinde Türkiye'nin özellikle Japonya'ya birçok ürünü (afyon, tuz, pamuk, zeytinyağı, yün, sigara gibi) ihraç ettiği görülmektedir.

Türk-Japon ilişkilerinde belirleyici bir an, 1904-1905 Rus-Japon Savaşı olmuştur. Toprak kayıpları yaşayan ve dağılma sürecine giren Osmanlı Devleti, Batı karşısında özgüvenini yitirmişken, sarı ırkın beyaz ırka karşı zafer kazanması Osmanlı Devleti için bir umut ışığı olmuştur. Japonların Rus Çarlığı'na karşı elde ettiği zafer, Osmanlı toplumunda büyük bir sevinçle karşılanmıştır. Bu başarı, Asya'nın modern bilim ve teknolojiye sahip olduğunu ve kendini üstün gören Batı'ya karşı üstünlük kurabileceğini kanıtlamıştır (Karpas 437).

Japonya, I. Dünya Savaşı sırasında Osmanlı Devleti ile doğrudan bir çatışmaya girmemiş olmasına rağmen, savaşın galip devletleri arasında yer alarak Lozan Konferansı'na katılmıştır. Türk İstiklâl Harbi'nin zaferle sonuçlanmasının ardından başlayan Lozan görüşmelerine, Japonya Baron Hayashi'nin liderliğinde geniş bir heyetle katılmıştır. Japon heyeti, özellikle Lord Curzon'u desteklemek için çaba sarf etmiştir. Özellikle kapitülasyonların ele alındığı bir oturumda Baron Hayashi, Türk heyetinin kapitülasyonların kaldırılması talebine karşı çıkmıştır (Esenbel 159). Osmanlı İmparatorluğu, I. Dünya Savaşı'nın ardından ağır işgallere maruz kalmış ve Türkler Millî Mücadele'ye başlamıştır. Millî Mücadele sonucunda 29 Ekim 1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti, anayasaya dayalı ve parlamentolu bir ulus-devlet niteliğindedir. Aynı dönemde Japonya ise anayasal monarşi ile yönetilmektedir (Thobie 173). Lozan Konferansı'nda başlayan Türkiye ile Japonya temasları, Japonya'nın 6 Ağustos 1924 yılında bağımsız Türkiye Cumhuriyeti'ni resmen tanımasıyla farklı noktalara gelmiştir.

İki ülke arasında 1873 yılında başlayan ilk temaslar, Japonya'nın yeni Türkiye Cumhuriyeti'ni resmi olarak tanımasıyla birlikte diplomatik ve ticari ilişkilerin hız kazanmasına yol açmıştır. Gelişen ilişkiler çerçevesinde 1925 yılında Türkiye ile Japonya arasında dostluk ve iş birliğini simgelemek amacıyla Japon-Türk Ticaret Derneği kurulmuştur (Matano 13). Daha sonra Tokyo'da 15 Haziran 1926'da Japon-Türk Derneği faaliyete geçmiştir (CDAB, Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, Fon 516, Kutu 219960, Gömlek 213425, Sıra 19). 23 Mart 1925'te Japonya, İstanbul'da bir büyükelçilik açarak ilk kez bir Ortadoğu ülkesinde diplomatik bir misyon kurmuştur. Bu adım, Japonya'nın Ortadoğu politikasını geliştirmeye başladığının bir işaretidir. Türkiye ise 7 Temmuz 1925'te Tokyo'da elçilik açarak karşılıklı diplomatik ilişkileri güçlendirmiştir. Türkiye'nin ilk Japonya büyükelçisi Hulusi Fuat Bey (Tugay) olmuştur. İki ülke arasındaki diplomatik ilişkilerin gelişmesi, kültürel alanda da kendini göstermiş ve bu süreç, kültürel etkileşimlerin artmasına olanak sağlamıştır (Nagata 574).

1925 yılında Japonya'ya giden Türk Büyükelçisi'nin temsilcisi düzenlenen toplantıda şu ifadeleri kullanmıştır:

Japonya ve Türkiye aynı kökenden, Asya kökenli, iki ulustur. Asya'nın en doğusunda yer alan Japonya ile en batısında yer alan Türkiye arasında ortak noktaların olmasına rağmen bugüne kadar iki ülke arasında diplomatik ilişkilerin olmaması ülkelerimiz adına büyük bir eksiklik. Bu açıdan bakarsak Lozan Konferansında Japon-Türk iş birliğinin gerçekleşmesi büyük bir başarıdır (Matano 12).

Bu ifadeler Türkiye ile Japonya arasında giderek artan dostluk ilişkilerinin özeti niteliğini taşımaktadır. Bu dönemde, Türk-Japon ilişkilerini en çok ilgilendiren konu ticaretin geliştirilmesi ve dostane ilişkilerin sürdürülmesi olmuştur. Bu çabaların bir sonucu olarak, 1926'da İzumu Zırlıslı ile Türkiye'ye gelen Amiral Yamamoto ve heyeti, Ankara'da Mustafa Kemal Atatürk'ü ziyaret etmiştir. Ayrıca 1931'de Prens Takamatsu, Türkiye'yi ziyaret etmiş ve Atatürk ile bir görüşme gerçekleştirmiştir (Ulus 535). Bu ziyaretten duyduğu memnuniyeti dile getirmek amacıyla 13 Ocak 1931 yılında Marmara Köşkü'nde ziyaretçileri onuruna yemek düzenleyen Mustafa Kemal Atatürk, duyduğu memnuniyeti şu sözlerle ifade etmiştir:

Türk ve Japon milletleri öteden beri birbirine karşı samimi ve dostane hislerle doludur. İki memleket arasındaki ilişkilerin takviyesi hususunda, Türk Japon Cemiyeti'nin hamisi sıfatıyla sarf buyurduğunuz mesaiye bilhassa müteşekkirim. Bu ilişkilerin her gün daha da geliştireceğine kanaatim vardır. Japon milletinin yüksek ve vatanperverane vasıfları, medeniyet yolundaki dikkate şayan icraat ve gelişmeleri, Türkiye'de daima alaka ve samimi takdirat ile takip olunmuştur. Prens Hazretleri, ziyaretinizin yüksek ve kıymetli hatırasını daima muhafaza edeceğiz. İmparator Hazretleri ile hanedanınız vezat-ı fehimanelerinin saadetlerini ve Japonya'nın refah ve tealisini en samimi hislerle temenni ederim." Japon Prensi Takamatsu da bu sözler karşısında "Reisicumhur hazretlerine hakkımda gösterilen nazikane kabulden ve memleketim için sarf buyurulan sözlerden dolayı samimi teşekkürlerimi beyane ederim..... İki milletin eskiden beri dostane hislerle mütebir olduğuna eminim. (Milliyet, 14 Ocak 1931, 2).

Prens Takamatsu ve Eşi Türkiye'de (Cumhuriyet, 13 Ocak 1931, 1).

Bu ziyaret, dönemin gazetecileri de tarafından büyük bir ilgiyle karşılanmıştır. Gazeteler Prens Takamutsu'nun ziyaretini yakından takip etmiştir. Cumhuriyet gazetesinde Muharrem Feyzi tarafından yazılan köşe yazısında bu ziyaretin bir dostluk adımı olduğu ifade edilmiştir:

Japonya İmparatoru'nun biraderi Takamustu hazretlerinin Türkiye'yi ziyaretleri biri Asya'nın Aksayi Şarkında ve diğeri Aksayi Garbinde bulunan Türk ve Japon milletleri arasında yarım asırdanberi devam eden ve zaman geçtikçe kuvvetlenen samimi dostluk ve muhabbetin yeni ve bariz bir delilidir. (3).

Bu adımlardan sonra Türkiye ile Japonya arasındaki en önemli gelişmelerin başında 4 Nisan 1934'de Türkiye ile Japonya arasında ticaret ve denizcilik antlaşması imzalanması oluşturmaktadır (Ulusan 548). Yaşanan bu olumlu gelişmelere 1936 yılında bir yenisi daha eklenmiştir. Türkiye, Japonya'da uzun bir süre büyükelçilik düzeyinde Geçici Maslahatgüzar ile temsil edildikten sonra 1936'da Hüsrev Gerede, Türk Büyükelçisi olarak Tokyo'ya atanmıştır (Esenbel 278).

2. Türkiye ile Japonya Arasındaki Ticari Faaliyetler

Lozan Konferansından sonra Türkiye ile Japonya arasındaki ilişkiler hem dostane hem de ticari faaliyetlerin geliştirilmesi bakımından önemli ivme kaydetmiştir. Bu süreçte iki ülke arasında özellikle ticari ilişkilerin artırılması açısından önemli diplomatik görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Türkiye ile Japonya arasındaki ilk ticari faaliyet girişimleri Lozan Konferansı'ndan hemen sonra gerçekleşmiştir. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmek için ticari faaliyetlerine hız vermiştir. Bu bakımdan Uzak Doğu'daki en önemli ekonomik güç konumunda bulunan Japonya bu konuda iyi bir müttefik görüntüsü vermektedir. Öncelikle Türkiye, 1924 yılında Japonya ile ticari ilişkileri güçlendirmek için konsolosluk faturası uygulamasını kaldırmıştır (CDAB, Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, Fon 543, Kutu 44740, Gömlek 214870, Sıra 43). Bu uygulamadan sonraki ilk ciddi adım ise yine 1924 yılında gerçekleştirilmiştir. Türkiye, Japonya'yla yapılacak olan "afyon" ticareti için Japonya Elçiliği ile birtakım yazışmalar gerçekleştirmiştir (CDAB, Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, Fon 543, Kutu 44736, Gömlek 215526, Sıra 10). Afyon ticaretinden sonra iki ülke arasında yaşanan ticari faaliyetler artarak devam etmiştir. Türkiye, İzmir, Adana ve Bursa gibi illerde yetişen pamuk numunelerini Japonya'ya göndermiştir (CDAB, Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, Fon 543, Kutu 44740, Gömlek 214870, Sıra 7). Türkiye ile Japonya arasındaki ticari faaliyetlerin boyutları giderek artmıştır. Türkiye, Japonya'yla arasındaki ticari mallara uygulanan gümrük vergileri hakkında düzenlemeler yaparken (CDAB, Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, Fon 543, Kutu 44740, Gömlek 215081, Sıra 1) Japonya-Türkiye arasında direkt olarak ticari ilişkiler kurulması çalış-

malari yapmak üzere Japonya Londra Ticaret Ataşesi M. Matsuyama'nın İstanbul'a gelmiştir (CDAB, Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, Fon 543, Kutu 44759, Gömlek 215696, Sıra 1).

1925 yılının Kasım ayında Japon-Türk Ticaret Derneği (Tonichi Bōeki Kyōkai) kurulmuştur (Demir 138). Bu dernek, Japonya ve Türkiye arasındaki ticareti geliştirmek maksadıyla kurulduğu için Japonya ve Türkiye arasındaki ticari ilişkilerin en önemli basamağını oluşturmaktadır. Bu girişimlerden sonra Türkiye ile Japonya arasında ticari faaliyetler hız kazanmıştır. Bu derneğin kurulmasında Otani Kozui'nin payı ise oldukça büyüktür. Derneğin kurulmasından sonra Otani Kozui, Türkiye Cumhuriyeti'ne yatırım yapmaya karar vererek 9 Nisan 1926'da İstanbul'a gelerek Ankara'da dönemin Tarım Bakanı Sabri Toprak ile Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras ile görüşmeler gerçekleştirmiştir. Bu seyahati sırasında Ankara, Konya, Adana (Çukurova) ve Bursa'ya giderek, yatırım yapmak için en uygun araziye belirlemek amacıyla incelemelerde bulunmuştur. Gezisi 13 Mayıs 1926'ya kadar sürmüştür. Kozui, 3-24 Kasım 1926 tarihleri arasında yeniden Türkiye'yi ziyaret etmiş ve bu gezisi sırasında Atatürk'ün "Gazi Çiftliği" projesine katkıda bulunmaya davet edilmiştir. Cumhuriyetin kurucuları ile iş birliği yaparak, tarıma dayalı sanayinin toplumların geleceği için önemini gören iki vizyon birleşmiştir. İş Bankası'nın kurucu müdürü Celal Bayar'ın da desteğiyle bu yatırım, Türkiye Cumhuriyeti'ne yapılan ilk doğrudan yabancı yatırım olarak ekonomi tarihimizde önemli bir yere sahiptir (Küçükyalçın 2010).

Türkiye, Japonya'ya yün (CDAB, Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, Fon 543, Kutu 44740, Gömlek 215430, Sıra 4), pamuk, (CDAB, Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, Fon 543, Kutu 44740, Gömlek 215430, Sıra 1), sigara (CDAB, Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, Fon 543, Kutu 44755, Gömlek 215633, Sıra 7), zeytinyağı (CDAB, Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, Fon 543, Kutu 44726, Gömlek 215361, Sıra 32) ve tuz (CDAB, Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, Fon 543, Kutu 44686, Gömlek 215497, Sıra 13) gibi ürünleri ihraç etmeye başlamıştır.

Japonya'da Türkiye ile olan ticari ilişkilerin geliştirilmesi adına atılan adımlardan sonra Türkiye'de de çeşitli adımlar atılmaya başlanmıştır. Otani Kozui, 1929'da Bursa'da Memduh Gökçen ile "Türk-Japon Dokuma Fabrikası"ni kurmuştur. 1929 yılında Osaka Japon-Türk Dış Ticaret Derneği tarafından İstanbul Karaköy'de açılan "Japon Malları Mağazası"nın kurulmasında da yine Kont Otani Kozui'nin önemli katkıları olmuştur. Bu mağazanın açılışı, Kozui'nin Türkiye ile Japonya arasındaki ticari ilişkileri güçlendirme çabalarının bir sonucudur (Küçükyalçın 2010). Daha ufak çaplı karşılıklı iş birliğine dayanan ticari faaliyetler sonrasında ise 1930 yılında Türkiye ile Japonya arasında Ticaret ve Denizcilik Antlaşması resmen imzalanmıştır (Matano 13).

İki ülke arasında çeşitli tarihlerde ticaret anlaşması müzakereleri düzenlenmiştir. Japonya ile Türkiye arasında yapılacak ticaret anlaşması neticelene kadar 12 Haziran 1929 yılında modüs anlaşması yapılmıştır (CDAB, Dışişleri

Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, Fon 543, Kutu 44736, Gömlek 215523, Sıra 37). 1929 yılında imzalanan bu anlaşma çerçevesinde ticaretin yoğunlaştırılması amaçlanmıştır.

Türkiye ile Japonya Arasındaki Ticari Faaliyetler (1923-1930)

Yıllar	İthalat	Yüzde	İhracat	Yüzde
1923	1.022.106	0.71	-	-
1924	3.056.806	1.58	60.000	0.04
1925	4.537.304	1.88	-	-
1926	6.017.528	2.86	221.438	0.12
1927	4.072.752	1.43	126.128	0.03
1928	4.183.138	1.87	110.413	0.03
1929	5.343.846	2.04	33.252	0.02
1930	3.796.000	2.57	6.000	0.00

Yukarıdaki tablo incelendiğinde iki ülke arasındaki ithalat-ihracat faaliyetlerinin düşük düzeyde kaldığı görülmektedir (Arık 98). Japonya ile Türkiye ticaret ve denizcilik anlaşmalarını gerçekleştirmek için yaptıkları müzakereler çerçevesinde (CDAB, Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, Fon 543, Kutu 44726, Gömlek 213576, Sıra 16) 11 Ekim 1930 tarihinde Türkiye ile Japonya Ankara'da "Türkiye ile Japonya Arasında Ticaret ve Seyrüsefaın Muahedenamesi" imzalamıştır. Bu anlaşma, 30 Mart 1931 tarihinde meclis görüşmelerinde onaylanmıştır. Meclis görüşmelerinde iki ülke arasında onaylanan ve 17 maddeden oluşan anlaşmanın önemli maddeleri ise şunlardır:

Madde — 1 "Menşei Yüksek Âkit taraflardan biri olan tabî veya mamul müstahsallar, mevritleri neresi olursa olsun, diğerinin ülkesine ithal olundukları zaman, gümrük resmine, munzam resimlere, tezyit emsaline veya herhangi başka resim ve mükellefiyetlere müteallik hususlarda, en ziyade müsaadeye, mazhar mamleketin mıntakavî tesmiyeleri ne olursa olsun - mümasil müstahsallarına bahşedilmiş veya ileride edilebilecek olan muameleden daha az müsait bir muameleye tabi tutulmıyacaklardır."

Madde — 2 "Yüksek Âkit taraflardan biri canibinden, diğerinin ülkesinden gelen veya o ülkeye giden herhangi bir maddenin ithal veya ihracı üzerinde - diğer herhangi bir memleketten ithal veya herhangi diğer bir memlekte ihraç edilen mümasil maddelere de teşmil edilmedikçe - hiç bir memnuiyet veya takyit idame veya ihdas edilmeyecektir."

Madde — 3 "Yüksek Âkit taraflar kendi ülkeleri üzerinde transit serbestisini yekdiğerine müteakabilen bahşederler ve bundan dolayı istatistik resimleriyle muhafaza ve mağaza masrafları müstesna olmak üzere, hiçbir transit resmi almamağı taahhüt ederler."

Madde — 4 "Yüksek Âkit taraflardan birinin ülkesine duhulde bazı ithalât maddeleri hakkında muhtelif gümrük resimleri mevcut olduğu takdirde diğerinin ülkesinden gelen maddelerin en aşağı resimlerden istifadeleri için menşehatnamesi talep edilebilecektir."

Madde — 11 “Yüksek Âkit taraflardan birine mensup bir sefinenin diğer taraf sahillerinde batması, karaya oturması hasara veya mecburî tevakkufa uğraması gibi hadiselerde, bu sefine, gerek kendisi gerek hamulesi itibarile, müteakbil memleketlerden her birinin kanunî mevzuatının, mümasil ahvalde, kendi gemilerine bahşettiği aynı himaye ve teshilâtta müstefit olacaktır.” (*Resmî Gazete*, no. 1766, 30 Mart 1931).

Anlaşma çerçevesinde onaylanan bu maddeler, iki taraf arasında ticaret, gümrük ve denizcilik alanlarında karşılıklı eşit muamele, transit serbestisi ve korunma garantisi sağlamayı amaçlamaktadır. Taraflar, ithalat ve ihracatta en çok kayırılan ülke statüsü esasına dayalı olarak, birbirlerinin ürünlerine diğer ülkelerden daha az avantajlı muamele yapmamayı taahhüt etmektedir. Ayrıca, gemi kazaları durumunda taraf ülkeler, kendi gemilerine tanınan yardımı karşı tarafa da sunacaktır.

Bu anlaşmaların yanı sıra 16 Temmuz 1934 yılında Japonya ile bir ticaret anlaşması daha yapılmıştır. Bu anlaşmanın içeriğini Hâkimiyet-i Milliye gazetesini 10 Ağustos'ta şu şekilde açıklamıştır:

Anlaşma, memleketimize yapılacak Japon ithalatının eveleminde karşılığının ihracı esasına müstenittir. Maahaza Türk mallarının Japonya'ya ithal edilmiş olduğunu tevsik edecek vesikalar Japonya'da ikmalî lazımgelen formaliteler dolayısıyla ancak bir iki aylık bir zaman zarfında ibraz edilebileceğinden bu vesaik bilahare tevdi olunmak üzere hükümetimiz tarafından şayanı kabul görülecek bankaların Türkiye'ye ithali mevzuu bahs japon emtiasını %40'ı derecesindeki garantileri mukabilinde Japon tüccarları 400.000 liralık daimi bir had dahilinde Türkiye'den Japonya'ya Türk malı ihraç ettiklerini tevsik mecburiyetinde kalmaksızın anlaşmaya bşğlı J listesi ile kontenjan listelerindeki eşyadan Türkiye'ye ithalatta bulunabileceklerdir. (*Hâkimiyet-i Milliye* 4).

Anlaşmanın onaylanmasına kadar iki ülke arasındaki ticari faaliyetlerin duraksamaması adına da birtakım tedbirler alınmıştır. Bu önlemler ise şu şekildedir:

İhracatçılar ihraç edecekleri mala dair tanzim edecekleri üç nüsnâ beyanname ile mahalli takas heyetlerine müracaat edecekler ve 14,975 numaralı kararnamenin tatbikine dair olan talimatnamenin 6. maddesine göre müracaatları bu heyetlerce tetkik ve intaç ve zahrına kararları yazılı beyannamelelerinden birini menşe şehadetnamesi verecek ticaret odasına, diğerini alakadarlara verecekler ve üçüncüsünü de dosyalarında sıra numarasıyla tutacaklardır. (*Hâkimiyet-i Milliye* 4).

Türkiye ile Japonya arasında yapılan bu ticari anlaşma 2 Ekim 1937 tarihinde sona ermiştir (DABCA, Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, Fon 30-18-1-2, Kutu 69, Gömlek 82, Sıra 15). Bu sona eren anlaşma yerine Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Japonya İmparatorluğu Hükümeti iki memleket arasındaki ticarî münasebetleri kolaylaştırmak için aralarında 27

Ekim 1937 tarihinde bir anlaşma daha yapmıştır. 19 Nisan 1938 yılında Meclis'te kabul edilen “Türkiye ve Japonya Arasında Ticari Mübadeleâta Dair Anlaşma” isimli anlaşmanın maddeleri ise şu şekildedir:

Madde — 1 “Türkiye ve Japonya arasında ticarî mübadeleâ, bu mübadeleler takriben te'azun eyliyecek surette, takas esasî üzerinden icra edilecektir.”

Madde — 2 “İki memleketten her birinin mevrîd ve menşeli olup diğêrinin ülkelerine ithal edilecek emtia neveleri, işbu itilâfnamenin 3 ncü maddesinde derpiş edilen anlaşma ile tesbit edilecektir. Şurası mukarrerdir ki mezkûr anlaşma ile neveleri tesbit edilmiyen emtia idhalâtı, iki memleketin her birinde carî kanunî mevzuata tevfikân vaki olacaktır.”

Madde — 3 “İki memleketin salâhiyettar makamları, işbu itilâfnamenin icrasına yarayacak olan usulleri, bilitilâf bir anlaşma ile kararlaştırılacaktır.”

Madde — 4 “İşbu İtilâfnamenin hükümleri, iki memleketten biri veya diğêrine aid olan veya onlar tarafından idare edilen ülke ve müstemlekelerin hepsine tatbik olunacaktır” (*Resmî Gazete*, no. 3890, 25 Nisan 1938).

Yukarıda sıralanan maddeler incelendiğinde iki ülke arasında yapılan anlaşmalarda ticari faaliyetlerin kesintisiz ve güvenli bir şekilde geliştirilmesi için gerekli önlemlerin alındığı görülmektedir. Ayrıca iki ülke arasındaki ticaretin takas esasına dayalı olarak yürütülmesi kararlaştırılmıştır. Anlaşmada, ticarete konu olacak malların türlerinin belirlenmesi ve ilgili işlemlerin her iki ülkenin yasal düzenlemelerine uygun şekilde yürütülmesi vurgulanmıştır. Anlaşma hükümlerinin, her iki ülkenin tüm toprakları ve idaresindeki bölgelerde geçerli olacak şekilde hazırlanması da önem arz etmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti yeni kurulan genç bir devlet olması nedeniyle ticari faaliyetlere önem vermiştir. Bunun için de özellikle Japonya üzerinden Uzak Doğu'ya açılmayı tercih etmiştir. Bu dönemde Japonya'nın özellikle tercih edilmesinin ardında iki ülke arasında ilişkilerin çok yeni olması ve Japonya'nın da ticari faaliyetlere olan ihtiyacıdır. Devlet arşivleri tarandığında, Japonya'nın ekonomik zorluklar yaşadığı (DABCA, Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, Fon 30-10-0-0, Kutu 257, Gömlek 727, Sıra 12) bilinmektedir. Ayrıca Japonya'da ve diğêr ülkelerde çıkan Japonya ekonomisi ile ilgili haberler de yakından takip edilmekte ve resmi kanallar aracılığıyla Türkçeye çevrilerek durumdan haberdar olunmaktadır. Bu yüzden iki ülke arasında karşılıklı çıkarlar doğrultusunda dostane ilişkiler ticari faaliyetleri geliştirmek için de sürdürülmektedir.

1924-1938 yılları arasında Türkiye, Japonya'ya başlıca pamuk, tütün ve ham deri ihraç etmiştir. Pamuk ve pamuk ipliği, Japonya'nın hızla büyüyen tekstil sanayisi için stratejik bir kaynak olmuştur. Türkiye'nin kaliteli tütünü

Japonya pazarında rağbet görmüş, ham deri ise Japonya'nın deri işleme sanayisine katkı sağlamıştır. Japonya ise Türkiye'ye ağırlıklı olarak işlenmiş tekstil ürünleri, makine ve sanayi ekipmanları ihraç etmiştir. Ayrıca, 1930'ların sonlarına doğru elektrikli aletler ithalatı da artış göstermiştir. Bu ürünler, Türkiye'nin sanayileşme sürecinde önemli bir rol oynamıştır. Ticaret hacmi 1924-1929 döneminde sınırlı kalmış, 1929-1933 yılları arasında Büyük Buhran'ın etkisiyle daralmıştır. 1934-1938 yıllarında ise ticaret yeniden canlanmış, Japonya Türkiye'nin sanayileşme çabalarına destek vermiştir.

Sonuç

Türkler ve Japonlar arasında 19. yüzyılın sonlarına doğru başlayan yakınlaşma 20. Yüzyıldan itibaren artmaya başlamıştır. Bu süreçte hem Osmanlı Devleti hem de Japonya yeni dostluklar ve ticari ilişkiler geliştirebileceği yakınlaşmalar içerisine girmiştir. Ancak Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde başlayan bu yakınlaşma uzun ömürlü olmasa da yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'yle birlikte ilişkiler somutlaşmaya başlamıştır.

Bu çalışmada arşiv belgelerinden yola çıkarak çok da eski olmayan Türk-Japon ticari faaliyetlerine ilişkin değerlendirmeler yapılmıştır. Bu belgeler incelendiğinde genç Türkiye Cumhuriyeti'nin hem diğer ülkelerle dostluğunu geliştirmek hem de ticari faaliyetler sağlamak amacıyla ilişkileri güçlendirdiği belirlenmiştir. Belgeler ışığında Türkiye ile Japonya arasında çeşitli dönemlerde ticari anlaşmalar yapıldığı belirlenmiştir. Böylece iki ülke arasında hem dostluk ilişkileri geliştirilirken hem de ticari faaliyetler yoluyla özellikle genç Türkiye Cumhuriyeti'nin ekonomik kalkınması için çaba sarf edildiği belirlenmiştir.

Diğer taraftan Cumhuriyet'in ilanı ve Japonya'nın Türkiye Cumhuriyeti'ni resmen tanımasıyla birlikte artan resmi temaslarla birlikte ticari ilişkileri geliştirmek için çeşitli derneklerin kurulması da ekonomik temelli yaklaşımı göstermektedir. Türkiye ile Japonya arasındaki ilişkilerin tam olarak sağlanmaya başladığı noktalarda ise resmi anlaşmaların devreye girdiği belirlenmiştir. Özellikle Japon Prensi'nin Türkiye ve Mustafa Kemal Atatürk'ü ziyareti iki ülke arasındaki ilişkilerin yoğunlaşmasına yol açmıştır. Türkiye ile Japonya arasında 1930'lu yıllarda çeşitli ticari anlaşmalar yapılmış ve bu anlaşmalar iki ülkenin ekonomisine önemli katkılar sağlamıştır. İki ülke de ticari faaliyetlerin zarar görmemesi adına birçok şey yapmıştır. Bu dönemde anlaşmalar resmîyet kazanana kadar Japon mallarına imtiyaz tanındığı, ihraç edilen ürünlerin yerine Japon mallarının Türk pazarına girmesine izin verildiği (DABCA, Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, Fon 30-18-1-2, Kutu 72, Gömlek 16, Sıra 9) görülmektedir.

Sonuç olarak Türkiye ile Japonya arasında 19. yüzyıl gibi geç başlayan ilişkilerin yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla devam ettiği görülmektedir. İki ülke arasında başlayan ilişkiler ticari ve siyasi faaliyetler neticesinde

ortaya çıkmıştır. İki ülkenin modernleşme adımları birbirine benzerliğiyle dikkat çekerken, iki ülkenin de birbirlerini önemli bir ticari pazar olarak da gördüğü anlaşılmaktadır.

KAYNAKLAR

- "Prens Takamatsu Ankarada." *Milliyet*, 14 Ocak 1931, s. 2.
- "Japon Misafirlerimiz Geldi." *Cumhuriyet*, 13 Ocak 1931.
- "Türkiye-Japonya." *Hâkimiyet-i Milliye*, 10 Ağustos 1934, s. 4.
- Apatay, Çetinkaya. *Türk-Japon İlişkileri ve Ertuğrul Furkateyni'nin Öyküsü*. Genelkurmay Başkanlığı Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, 2008.
- Arık, Umut. *A Century of Turkish-Japanese Relations: A Special Partnership*. Japan-Turkey Friendship Centenary Program Committee, 1991.
- CDAB, *Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi*, 516, 219960, 213425, 19.
- CDAB, *Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi*, 543, 44736, 215526, 10.
- CDAB, *Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi*, 543, 44740, 214870, 43.
- CDAB, *Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi*, 543-44686-215497-13.
- CDAB, *Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi*, 543-44726-213576-16.
- CDAB, *Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi*, 543-44726-215361-32.
- CDAB, *Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi*, 543-44736-215523-37.
- CDAB, *Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi*, 543-44740-214870-7.
- CDAB, *Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi*, 543-44740-215081-1.
- CDAB, *Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi*, 543-44740-215430-4.
- CDAB, *Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi*, 543-44740-215430-1.
- CDAB, *Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi*, 543-44755-215633-7.
- CDAB, *Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi*, 543-44759-215696-1.
- Çelikler, Yusuf. *Dostluk ve İşbirliği Bağlamında Türk-Japon İlişkileri*. 2020. Bursa Uludağ Ü. Doktora tezi.
- DABCA, *Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi*, 30-10-0-0-257-727-12.
- DABCA, *Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi*, 30-18-1-2-69-82-5.
- DABCA, *Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi*, 30-18-1-2-72-16-9.
- Demir, Ali Volkan. "Yamada Torajirō ve Türkiye." *Folklor/Edebiyat*, c. 17, no. 67, 2011, ss. 137-142.
- Erkin, Hüseyin Can. "Japon Gezgin İenaga Toyokichi'nin 1899-1900 Anıları." *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, c. 13, no. 13, 2002, ss. 237-243.
- Esenbel, Selçuk. "Friends in Opposite Camps or Enemies from Afar: Japanese and Ottoman Turkish Relations in the Great War." *The Decade of the Great War*. Brill, 2014, pp. 257-278.
- Esenbel, Selçuk. "Türk-Japon İlişkilerinin Tarihi", *Türkler Ansiklopedisi*. Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 149-161.
- Esenbel, Selçuk. *Japon Modernleşmesi ve Osmanlı Japonya'nın Türk Dünyası ve İslam Politikaları*. İletişim Yayınları, 2012.

- Feyzi, Muharrem. "Japonya-Türkiye." *Cumhuriyet*, 17 Ocak 1931, s. 3.
- Kadioğlu, Ahmet Murat. *Meiji Dönemi Japon ve Osmanlı Askeri Modernleşmesi*. Gece Kitaplığı, 2020.
- Karakaya, Emir. "How Far is The Far East to The Near East? Dynamics of Japanese-Turkish Relations Before it's Official Beginning." *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, no. 50, 2023, ss. 223-258.
- Karpat, Kemal H. *İslam'ın Siyasallaşması*. Timaş Yayınları, 2019.
- Küçükyağcı, Erdal. *Kont Otani Kozui ve Türkiye*. DEİK, 2010.
- Matano, Akara. *Japon-Türk İlişkileri*. 2019. Marmara Ü, Yüksek lisans tezi.
- Nagata, Yuzo. "Japonya-Osmanlı İlişkileri." *Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları*, no. 23, 2001, ss. 574-576.
- Özyürek, Mustafa. "Cumhuriyet Dönemi Türkiye-Japonya İlişkileri Çerçevesinde Japon Prensi Takamatsu'nun Türkiye Ziyareti." *Atatürk Dergisi*, c. 5, no. 2, 2016, ss. 15-28.
- Pehlivan Türk, Bahadır. "Turkish-Japanese Relations: Turning Romanticism into Rationality." *International Journal*, c. 67, no. 1, 2012, ss. 101-117.
- Resmî Gazete. "Türkiye ile Japonya Arasında Ticaret ve Seyrüsefaın Muahednamesi." no. 1766, 30 Mart 1931.
- Resmî Gazete. "Türkiye ve Japonya Arasında Ticari Mübadeleâta Dair Anlaşma." no. 3890, 25 Nisan 1938.
- Sürmeli, Serpil. "Ertuğrul Faciasından Kurtulan Çarkçı Yüzbaşı Mehmed Ali (Balıkır)'ın Hatıraları." *History Studies*, c. 15, no. 2, 2023, ss.171-196.
- Şahin, F. Şayan. *Türk-Japon siyasi ilişkileri (1876-1908)*. 1998. Ege Ü, Doktora tezi.
- Takahashi, Tadahisa. "Türk-Japon Münasebetlerine Kısa Bir Bakış (1876-1945)". *Türk Dünyası Araştırmaları*, no. 18, 1982, ss. 124-148.
- Thobie, Jacques. "Atatürk ve Dış Siyaseti." Çeviren İbrahim Güler. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, c. 11, no. 22, 2012, ss. 169-177.
- Turp, Muharrem. "Türkiye-Japonya Arasında Diplomatik İlişkilerin Yeniden Tesisi ve Siyasi-İktisadi İlişkiler (1951-1960)." *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, no. 69, 2020, ss. 653-669.
- Ulusan, Şayan. "Arşiv Belgelerine Göre Atatürk Dönemi Türk-Japon İlişkileri (1923-1938)." *Cappadocia Journal of History And Social Sciences*, c. 1, no. 9, 2023, ss. 535-556.
- Torajiro, Yamada. *Japon Aynasından Resimli Türkiye Gözlemleri*. Çeviren Selçuk Esenbel, Türkiye İş Kültür Yayınları, 2021.

YAZARLARIN KATKI DÜZEYLERİ: Birinci Yazar %100.

ETİK KOMİTE ONAYI: Çalışmada etik kurul iznine gerek yoktur.

FİNANSAL DESTEK: Çalışmada finansal destek alınmamıştır.

ÇIKAR ÇATIŞMASI: Çalışmada potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.